

Zpráva ze služební cesty

Jméno: Jiří Mazal

Ve dnech 20. - 24. srpna 2012 jsem se zúčastnil studijního pobytu v knihovně univerzity King's College, London, který byl hrazen prostřednictvím Fondu podpory zahraničních cest Asociace knihoven vysokých škol. Hlavním úkolem stáže bylo seznámit se s katalogy britských knihoven, osvojit si problematiku zpracování dokumentů v britských knihovnách a seznámit se s nejnovějšími trendy v oblasti propojování tradičního bibliografického katalogu s moderními informačními zdroji. Důležitým cílem bylo také poznat princip fungování britské univerzitní knihovny a její vztah k uživatelům.

Můj program zahrnoval seznámení se s jednotlivými částmi Oddělení informačních zdrojů (Information Resources Department), které je umístěno v samostatné administrativní budově v centru Londýna spolu s ostatními univerzitními službami. Jedná se v podstatě o analogii centralizovaného zpracování služeb pro celkem šest knihoven, které na univerzitě sídlí, přičemž žádnou z nich nelze označit jako hlavní. V organizační struktuře je Oddělení informačních zdrojů přímo podřízeno řediteli knihovny, označovaného jako „Director of Library Services and Employability“. Knihovna jako celek je součástí „Directorate of Students and Education“, který zahrnuje velké množství doprovodných služeb pro podporu studia. Všechny knihovny dohromady mají na 1,25 mil. titulů knih a je v nich umístěno na 1200 počítačů.

King's College patří k předním britským univerzitám (k třiceti nejprestižnějším na světě) a počtem studentů (24000) zhruba odpovídá naší univerzitě, počtem zaměstnanců (6100) ji zdaleka převyšuje. Samotné knihovní služby zaměstnávají na 150 pracovníků, jen v ústředí, kde jsem působil, bylo 26 zaměstnanců. Struktura oborů je velmi podobná naší, jádro tvoří humanitní a společenské obory, důležité místo zaujímá lékařství.

Jelikož anglický student musí platit roční školné 9000 GBP, je snahou univerzity poskytovat co nejlepší služby. Jen na nákup knih je každý měsíc určeno 700000 GBP. Knihovna využívá řady placených služeb, které razantně urychlují práci, a poskytuje studentům širokou škálu informačních zdrojů.

Katalogizace je přímo spojena s akvizicí (označována jako Acquisitions and Discovery), katalogizační záznam nakoupeného dokumentu je ihned převzat od

nakladatele nebo ze souborných katalogů, zejména ze světového katalogu OLUK (placená služba servisního centra OCLC) a souborného katalogu britských univerzitních knihoven COPAC. Užitečným nástrojem OCLC je tzv. correlations search, který umožňuje převod mezi tříděním Library of Congress, DDC a slovním vyjádřením, bohužel se opět jedná o zpoplatněnou službu.

Využíván je knihovní systém Aleph a formát MARC 21, ve stejné struktuře, jak jej známe my, pouze s několika menšími odlišnostmi. Národní autority nezpracovává Britská knihovna, ale opět servisní centrum OCLC (jsou k dispozici také u Kongresové knihovny), případně se užívá katalog VIAF. Ze systematického třídění se užívají klasifikační znaky Library of Congress, které jsou nejvíce rozšířeny na britských univerzitních knihovnách. Slouží zároveň jako signatury pro stavění knih do polic. Duplikáty se přitom nerozlišují. To opět vede k výraznému zjednodušení práce, každá kniha má pouze jeden klasifikační znak a zároveň není tvořena zvlášť žádná signatura. Délka výpůjčky je značně diferencovaná, nejkratší výpůjční doba jsou tři hodiny (např. u audiovizuálních dokumentů), až po 4 týdny. Čtenář přitom může mít vypůjčeno maximálně 15 titulů.

V akviziční politice je dodržována zásada, že na jednu knihu připadá zhruba deset studentů, kteří ji potřebují ke svému studiu. V pořizování nových knih se uplatňuje tzv. demand-driven acquisition, pořizují se takové dokumenty, které si sami studenti žádají. Tento systém se velice osvědčil a sami studenti jej hodně využívají. Knihovna dostává obrovské množství darů, např. dar od organizace Foreign and Commonwealth Office zahrnuje na 60000 dokumentů. Na dary je vyčleněn samostatný pracovník, který, obdobně jako v akvizici, záznamy přebírá z jiných katalogů a případně upravuje. Nových záznamů je vytvářeno naprosté minimum.

Další oblastí jsou elektronické knihy (e-books) a časopisy (e-journals). Knihovna je pořizuje ve značném množství, snahou je tištěné časopisy odbourávat a nahrazovat je elektronickými, což vede zejména k úspoře místa. Zatímco u tištěných časopisů je pořizováno asi 600 titulů, elektronických je k dispozici kolem 15000, ale zdaleka ne všechny má knihovna předplacené, většina je k dispozici v elektronických informačních zdrojích. Elektronické časopisy se nakupují od dodavatelů jako celé balíčky. K dispozici je na 280000 elektronických knih, nabízeny jsou i dosud nezakoupené tituly. Pokud má některý z nich během jednoho dne alespoň tři přístupy, automaticky se zakoupí. Nicméně uživatelé jsou častěji využívány knihy tištěné. Nahrává tomu také skutečnost, že elektronické knihy z akademického

prostředí nelze číst přes čtečky Kindle, které jsou jinak ve Velké Británii velmi rozšířené.

Zcela odlišně od naší praxe probíhá zpřístupnění závěrečných prací. Zpracovávány jsou doktorské práce a pouze vybrané bakalářské a magisterské práce. Ty nejsou považovány za dostatečně kvalitní informační zdroj na to, aby je bylo nutné zpřístupňovat a navíc je jich každý rok značné množství. Pro doktorské práce existuje celostátní souborný katalog Ethos. Kteroukoliv doktorskou práci je možné si objednat přes Britskou knihovnu, pokud není rovnou k dispozici on-line.

Výborným zdrojem informací pro studenty jsou tzv. Readings lists. Jedná se o seznam literatury potřebné ke studiu, kterou vytváří příslušný pedagog, ovšem všechny tyto seznamy jsou k dispozici z jednoho místa a hlavně jsou propojeny s knihovním katalogem. Studentovi tak stačí u každého doporučeného dokumentu kliknout na odkaz a zobrazí se mu buď plný text anebo údaj, kde je daná kniha dostupná.

Velmi důležité místo v knihovnické práci sehraávají statistiky. Využívá se statistický software UStat a bedlivě je monitorován především přístup k elektronickým informačním zdrojům, zejména kolik bylo přístupů do konkrétních databází, elektronických časopisů a knih a výsledky pak slouží k rozhodnutí, které zdroje budou pořizovány i nadále.

Zcela neznámá v našem prostředí je funkce Business Support Team. I v britském akademickém prostředí se jedná o novinku, která sleduje trendy v USA. Úkolem této funkce je především kontrola finančních toků a sledování hospodaření knihovny. Každý měsíc je vypracována zpráva, která sleduje, kolik peněz bylo za jednotlivé položky utraceno. Zajímavostí britského účetnictví je skutečnost, že účetní období se nemusí shodovat s kalendářním rokem, takže účetní rok v knihovně koresponduje s akademickým, začíná v srpnu a končí následující rok v červenci.

Vítaným zpestřením mého pobytu byla také návštěva dvou knihoven. Maughan Library představuje knihovnu sídlící v obrovské historické budově, kterou využívá pouze ona. Zaměřena je především na humanitní a společenskovední obory. I přes nevhodné stavební dispozice, dané stářím a původním určením budovy, se podařilo vytvořit knihovnu na vysoké úrovni splňující nejnáročnější požadavky, navíc s osobitou atmosférou. Vchod je sice tvořen turnikety a přítomnou ochranou, to je ovšem v Británii standardem kdekoliv. Uživatelé mohou využít množství strojů pro vypůjčení dokumentů a kopírky, poplatek za kopii činí pouhých 5 pencí (1,5 Kč).

K dispozici je vedle studoven též několik učeben, které si mohou studenti nebo učitelé pronajmout a probíhá zde také výuka elektronických informačních zdrojů. Studenti doktorského studia disponují samostatnými malými studovny v odděleném patře, kde nejsou nikým rušeni. Sklady jsou částečně zpřístupněny uživatelům včetně kompaktních regálů, pro hodnotné dokumenty je určena speciální místnost s udržovanou teplotou a vlhkostí. V budově se také nachází bývalá kaple, kde se dnes konají tematické výstavy.

Druhou navštívenou knihovnou byla Wills Library, která naopak sídlí v moderním areálu univerzitní nemocnice. Fond je tudíž převážně zaměřen na oblast lékařství. Velkým překvapením byla úplná absence tištěných časopisů, všechny jsou dostupné jen v elektronické podobě. Pouze starší čísla existují fyzicky a jsou umístěna ve skladu. Knihovna taktéž disponuje velkým množstvím studoven, které je možné si pronajmout, nebo se užívají pro výuku. Čtenáři mají také možnost vypůjčit si notebook na dobu tří hodin.

Pobyt v King's College Library byl profesně i osobně velmi přínosný. Přístup je především odlišný v mnohem větším objemu finančních prostředků, které knihovna dostává. Organizační struktura je zcela odlišná od naší, je odbouráno tradiční rozdělení na akvizici, katalogizaci apod., ale neznamená to redukci pracovníků – naopak, velký počet knihovníků se zabývá činnostmi, které u nás nejsou obvyklé, zejména podrobnou a pečlivou statistikou využívání elektronických informačních zdrojů.